

การมีส่วนร่วมของชุมชนต่อการพัฒนาชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร
พื้นที่ศึกษา ชุมชนบ้านสระวัง อำเภอเมืองลพบุรี จังหวัดลพบุรี
Community Participation towards the Development of the Community as an
Agricultural Tourist Attraction at Ban Sawang Community, Lopburi Province

สุภารัตน์ โยสุใจ (Suparat Yosujai)

คณะกรรมการจัดการการท่องเที่ยว สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

Graduate School of Tourism Management National Institute of Development Administration

กนกกานต์ แก้วนุช (Kanokkarn Kaewnuch)

รองศาสตราจารย์ ดร. ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายกิจการนานาชาติ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

Associate Professor Dr., Assistant to the President for International Affairs

National Institute of Development Administration

Received: November 30, 2021, Revised: February 9, 2022, Accepted: April 1, 2022

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อการพัฒนาชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร พื้นที่ศึกษาชุมชนบ้านสระวัง อำเภอเมืองลพบุรี จังหวัดลพบุรี มีวัตถุประสงค์ในการวิจัยคือ 1. เพื่อศึกษาระดับความคิดเห็นของด้านศักยภาพความพร้อมของชุมชนต่อการพัฒนาชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร 2. เพื่อศึกษาระดับความคิดเห็นของด้านการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนต่อการพัฒนาชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร โดยเป็นงานวิจัยเชิงปริมาณ ศึกษากับประชากรที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ชุมชนสระวัง ตำบลโคกตูม อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี ซึ่งได้จำนวนกลุ่มตัวอย่างที่ทำการศึกษาเท่ากับ 315 คน ผลการศึกษาพบว่า ด้านศักยภาพความพร้อมของชุมชนทั้งศักยภาพของคนในชุมชน และศักยภาพของพื้นที่ในชุมชนอยู่ในระดับมากที่สุด แต่เมื่อพิจารณาเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยพบว่า ศักยภาพความพร้อมของพื้นที่มีมากกว่าศักยภาพความพร้อมของคนในชุมชน โดยศักยภาพความพร้อมของพื้นที่ ข้อที่มีระดับความเห็นมากที่สุด คือ ชุมชนสามารถเข้าถึงได้ง่าย มีเส้นทางคมนาคมขนส่งที่สะดวก ส่วนศักยภาพความพร้อมของคนในชุมชน ข้อที่มีระดับความเห็นมากที่สุด คือ ทักษะและความสำเร็จด้านเกษตรของคนในชุมชนสามารถเป็นต้นทุนพัฒนาต่อยอดสู่การเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร ส่วนด้านการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนต่อการพัฒนาชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร พบว่าการมีส่วนร่วมด้านที่คนในชุมชนมีความเห็นด้วย และให้ความสำคัญมากที่สุด คือ ด้านทัศนคติ ความรู้และความเข้าใจที่มีต่อการมีส่วนร่วม

คำสำคัญ: การมีส่วนร่วมของชุมชน ศักยภาพความพร้อม การท่องเที่ยวเชิงเกษตร

Abstract

The study on community participation towards the development of the community as an agricultural tourist attraction at Ban Sawang community, Lopburi. The objectives were 1. to study the opinion level of the readiness potential in the community towards the development of the community as an agricultural tourist attraction, 2. to study the opinion level of the participation of people in the community towards the development of the community as an agricultural tourism attraction. This is quantitative research. The population consisted of people living in Sawang community, Khok Tum sub-district, Muang district, Lopburi. The sample consisted of 315 people. The results of the study revealed that the readiness potential of the community in terms of both the potential of the people in the community and the potential of the area in the community was at the highest level. When sorted by mean, it was found that the readiness potential of the area was greater than the readiness potential of the people in the community. As for the readiness potential of the area, the item with the highest opinion level was the easily accessible community with convenient transportation routes. As for the readiness potential of the people in the community, the item with the highest opinion level was agricultural skills and achievements of the people in the community as the cost of development towards becoming an agricultural tourist attraction. As for the participation of the people in the community towards the development of the community as an agricultural tourist attraction, the item that people in the community felt most strongly about and was the most important issue was the attitude, knowledge, and understanding towards participation.

Keywords: Community Participation, Readiness Potential, Agricultural Tourism

บทนำ

อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่มีการขยายตัวเพิ่มมากขึ้นในปัจจุบัน มีบทบาทสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจของประเทศไทยเป็นอย่างมาก ซึ่งถือว่าเป็นแหล่งรายได้ที่สามารถกระจายไปสู่แต่ละพื้นที่ รวมถึงยังเป็นตัวส่งเสริมหรือก่อให้เกิดการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานให้แก่พื้นที่ที่มีการท่องเที่ยวเกิดขึ้น (กุลจิรา เสาวลักษณ์จินดา, 2555) เมื่อการท่องเที่ยวเกิดการขยายตัวย่อมก่อให้เกิดการขยายพื้นที่ของการท่องเที่ยวโดยเฉพาะการขยายเข้าไปสู่ชุมชน จนเกิดเป็นชุมชนการท่องเที่ยวที่มีการนำพื้นที่หรือทรัพยากรในชุมชนมาสร้างประโยชน์ เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เข้ามาสัมผัสและรับประสบการณ์ทางการท่องเที่ยว ตลอดจนเกิดการพัฒนาชุมชนที่มีกระบวนการส่งเสริม ปรับปรุงและสร้างความเปลี่ยนแปลงให้แก่ชุมชนให้ดียิ่งขึ้น (กนกกานต์ แก้วนุช, 2564)

ในขณะที่บริบทของพื้นที่ที่ใช้ในการศึกษา คือ ชุมชนบ้านสระวัง ตำบลโคกตูม อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี มีลักษณะภูมิประเทศเป็นพื้นที่ราบลอนลาดต่อเนื่องมาจากแนวภูเขา ทางทิศตะวันตก ได้แก่ เขาจีนแล เขาพระพุทธร และเขาวง ลาดเอียงจากด้านทิศตะวันตกมาด้านตะวันออก มีแหล่งน้ำที่สำคัญคืออ่างเก็บน้ำห้วยซับเหล็ก และอ่างเก็บน้ำห้วยส้มที่ประชาชนใช้ในการทำเกษตรเป็นหลัก มีเส้นทางคมนาคมที่สะดวก และมีระยะห่างจากกรุงเทพมหานครเพียง 160 กิโลเมตร โดยประมาณ (เทศบาลตำบลโคกตูม, 2564) ถือเป็นพื้นที่ที่ค่อนข้างมีศักยภาพและเอื้อต่อการพัฒนาต่อยอด โดยเฉพาะให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร และด้วยความที่มีสภาพแวดล้อมหรือทรัพยากรทางธรรมชาติที่สมบูรณ์ รวมถึงอาชีพและวิถีชีวิตหลักของคนในชุมชนคือการทำเกษตร (องค์การบริหารส่วนจังหวัดลพบุรี, 2564) มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องสนับสนุนให้เกิดการพัฒนาต่อยอดศักยภาพที่มีอยู่ (วีรพล น้อยคล้าย และพะยอม ธรรมบุตร, 2563) จากบริบทของพื้นที่ดังกล่าวมีความสอดคล้องกับการจัดการการท่องเที่ยวหรือการพัฒนาให้เป็นการท่องเที่ยวในรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ซึ่งเป็นรูปแบบของการท่องเที่ยวที่นำกิจกรรมทางการเกษตรมาให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้และได้ลงมือปฏิบัติ รวมถึงเรียนรู้วิถีชีวิตแบบเกษตรกร โดยแต่ละชุมชนมักมีความโดดเด่น และแตกต่างกัน คือ ด้านทรัพยากรการท่องเที่ยว และสิ่งแวดล้อม ที่มีความเป็นเอกลักษณ์ และอัตลักษณ์ทางการเกษตรของแต่ละพื้นที่ จึงทำให้เกิดการสร้างสรรคกิจกรรมท่องเที่ยวที่แตกต่างกัน การท่องเที่ยวเชิงเกษตรยังเป็นหนึ่งในแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวตามบริบทของพื้นที่ ทั้งยังสามารถแก้ปัญหาการว่างงานรวมถึงเป็นการสร้างรายได้สู่คนในชุมชนควบคู่ไปกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ (จุฑามาศ มีชัย, 2557) และการที่จะสร้างให้เกิดผลสำเร็จของการจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรโดยชุมชนมาจากการมีส่วนร่วมในการจัดการ การใช้ทรัพยากรของชุมชนอย่างมีคุณค่า ให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวมากขึ้น ส่งผลให้เกิดการเรียนรู้ในชุมชน ตลอดจนสามารถจัดการท่องเที่ยวด้วยตนเอง (ศรีธัญญา ศรีทอง, 2559)

จากการศึกษางานวิจัยที่ผ่านมาทำให้ผู้ศึกษาได้ค้นพบถึงปัญหาและช่องว่างทางการวิจัยคือ ในการพัฒนาพื้นที่จังหวัดลพบุรีให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรยังไม่เกิดผลสำเร็จที่สามารถเห็นเป็นที่ประจักษ์หรือเป็นที่ยอมรับ โดยมีประเด็นที่สำคัญที่ยังไม่ก่อให้เกิดการพัฒนา คือ การเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาของคนในชุมชน ผู้ที่ได้ชื่อว่าเป็นเจ้าของพื้นที่หรือเจ้าของทรัพยากรในชุมชน โดยผลการวิจัยในพื้นที่ที่ผ่านมายังแสดงให้เห็นว่า การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนยัง

อยู่ในระดับน้อย (สุรีย จันทรมณี และคณะ, 2561) รวมถึงกรณีของการท่องเที่ยวทุ่งทานตะวัน โดยภาพรวมถือว่าเป็นการท่องเที่ยวที่ค่อนข้างมีชื่อเสียง และเป็นกระแสของจังหวัดลพบุรี แต่พบว่าไม่ก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ถึงวิธีการทำเกษตร ทำให้การท่องเที่ยวทุ่งทานตะวันไม่เกิดการท่องเที่ยวเชิงเกษตรอย่างแท้จริง (ชยาภะ ฮายาชิ, 2558) แม้ทางภาครัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้เข้ามาบริหารจัดการรวมถึงให้การสนับสนุน ซึ่งในบางครั้งนั้นแต่ละกิจกรรมหรือแต่ละนโยบายได้ถูกกำหนดมาจากฝ่ายบริหาร จนเกิดการเร่งพัฒนา การคำนึงเพียงแต่จำนวนของรายได้ที่จะเข้ามาในพื้นที่ รวมถึงเกิดการแข่งขันกันมากขึ้นของแหล่งท่องเที่ยวแต่ละพื้นที่ในเรื่องของการแข่งขันเพื่อให้ได้ส่วนแบ่งทางการตลาดการท่องเที่ยว แต่ไม่ได้เกิดการพัฒนาจากความต้องการของคนในชุมชนที่แท้จริง (ชนิษฐา ใจเป็ง, 2563) โดยปัญหาที่พบมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ เพชรอำไพ มงคลจิระเดช และคณะ (2557) ที่ได้ค้นพบพร้อมกับให้ข้อเสนอแนะว่า ในพื้นที่ของเขื่อนศรีนครินทร์การดำเนินงานในระยะแรกเริ่มนั้นทางการไฟฟ้าฝ่ายผลิต(กฟผ.) ได้เลือกโครงการที่มาจากความคิดและวางแผนที่มาจากการไฟฟ้าฝ่ายผลิต (กฟผ.) ฝ่ายเดียวโดยไม่ได้ให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมจึงก่อให้เกิดผลที่ตามมาคือ ไม่สามารถตอบสนองความต้องการของชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพรวมถึงการไม่ได้รับความร่วมมือ และการยอมรับจากชุมชนเท่าที่ควร โดยต้องมีการเลือกโครงการที่เหมาะสม และสามารถตอบสนองความต้องการของชุมชนอย่างยั่งยืน ดังนั้นประเด็นที่ต้องการศึกษาคือ ระดับความคิดเห็นของการมีส่วนร่วมของชุมชน รวมถึงศึกษาศักยภาพความพร้อมของชุมชนต่อการพัฒนาชุมชนให้เป็นแหล่งที่ท่องเที่ยวเชิงเกษตร เนื่องจากการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับชุมชนจะต้องเริ่มที่สมาชิกในชุมชนให้ความร่วมมือในการจัดการท่องเที่ยว หากไม่ได้รับความร่วมมือก็ไม่สามารถเกิดการท่องเที่ยวในชุมชนได้หรือหากเกิดขึ้นก็อาจจะเป็นการท่องเที่ยวที่ไม่เกิดความยั่งยืนเท่าที่ควร (ณัฐพัชร มณีโรจน์, 2560)

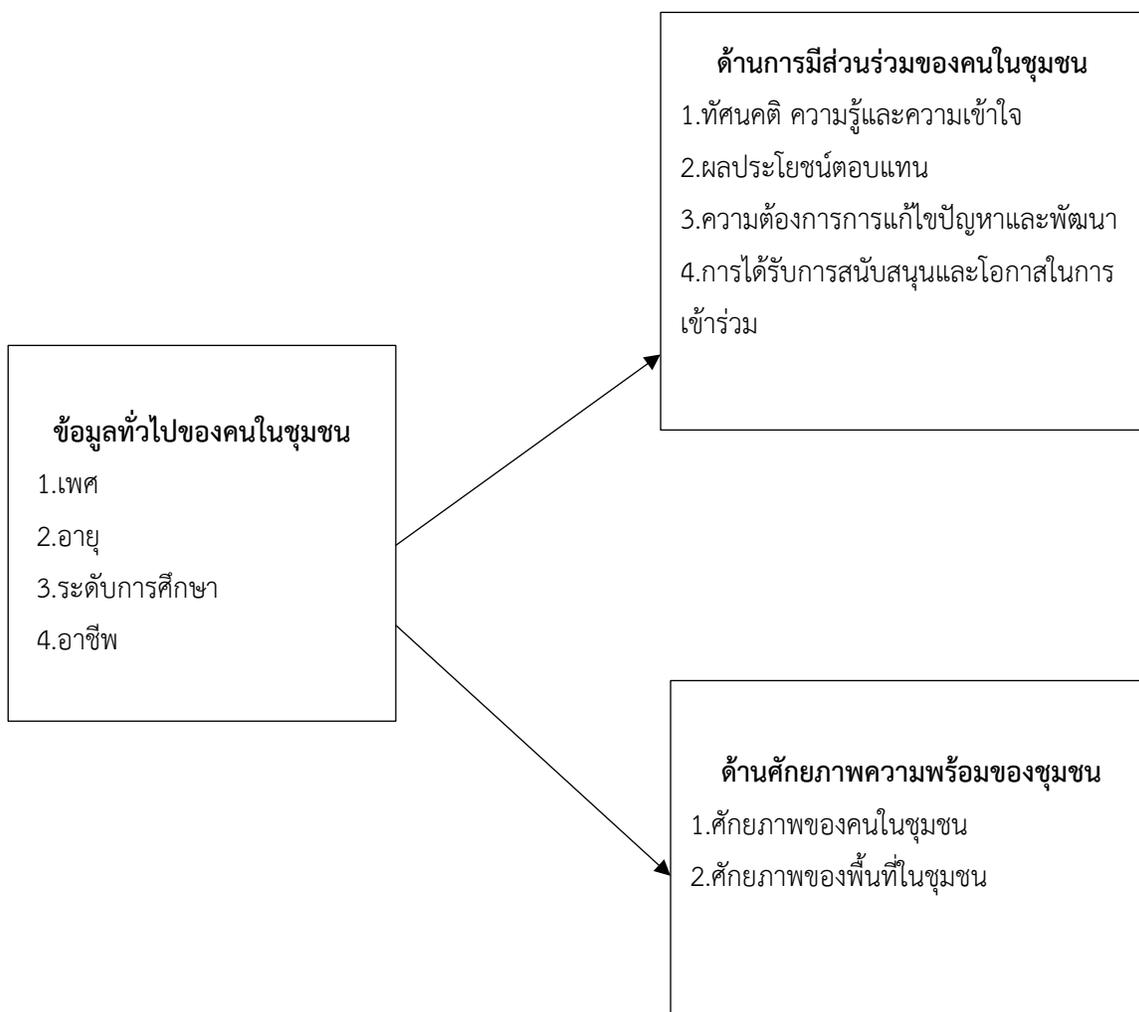
การศึกษาวิจัยครั้งนี้ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับคือ การมีความรู้ และความเข้าใจในความต้องการของคนในชุมชน และบริบทของสังคมท้องถิ่น ทราบถึงระดับความคิดเห็นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน เพื่อให้เกิดการพัฒนาชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรในรูปแบบที่ยั่งยืน เนื่องจากกระบวนการมีส่วนร่วมถือว่าเป็นหลักสำคัญที่จะสามารถพัฒนาต่อยอดให้การท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับชุมชนประสบผลสำเร็จได้ สอดคล้องกับงานวิจัยของ ชนิษฐา ชัยปิล และคณะ (2563) ที่ได้กล่าวและเสนอแนะไว้คือ แนวทางในการพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถีในเขต อำเภอนาทม จังหวัดนครพนม ได้แก่งานของภาครัฐควรจัดส่งเสริมกระตุ้นให้ประชาชนในระดับชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมให้มากขึ้น รวมถึงนักท่องเที่ยวได้เรียนรู้วิธีการทำเกษตรผ่านการสาธิตหรือการทำกิจกรรมทางการเกษตรโดยคนในชุมชน จนเชื่อมโยงไปสู่การพัฒนาต่อยอดในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในชุมชนให้เกิดมูลค่าเพิ่ม ก่อให้เกิดรายได้กลับสู่คนในชุมชนได้อย่างแท้จริงตามแผนยุทธศาสตร์ของทางภาครัฐเกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน (การท่องเที่ยวโดยชุมชนวิถีไทยเก๋ไก้อย่างยั่งยืน, 2561) รวมถึงสามารถนำข้อมูลในการวิจัยในครั้งนี้ไปต่อยอดพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรหรือใช้ในการแก้ปัญหาทางงานวิจัยในพื้นที่อื่น ๆ ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาระดับความคิดเห็นของด้านศักยภาพความพร้อมของชุมชนต่อการพัฒนาชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร ของพื้นที่ชุมชนบ้านสระวัง อำเภอเมืองลพบุรี จังหวัดลพบุรี
2. เพื่อศึกษาระดับความคิดเห็นของด้านการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนต่อการพัฒนาชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร ของพื้นที่ชุมชนบ้านสระวัง อำเภอเมืองลพบุรี จังหวัดลพบุรี

กรอบแนวคิดการวิจัย

การศึกษาระดับความคิดเห็นด้านการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน และด้านศักยภาพความพร้อมของชุมชน

วิธีดำเนินงานวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ ศึกษาด้านศักยภาพความพร้อมของชุมชนต่อการพัฒนาชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร และศึกษาด้านการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนต่อการพัฒนาชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร พื้นที่ศึกษาชุมชนสระวัง จังหวัดลพบุรี และเป็นการบรรยายหรืออธิบายผลเชิงพรรณนา

1. ประชากร กลุ่มตัวอย่างและการสุ่มกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร: ประชากรที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ชุมชนสระวัง ตำบลโคกตูม อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี ที่มีทั้งหมด 1,486 คน (อ้างอิงข้อมูลจากข้อมูลพื้นฐานเทศบาลตำบลโคกตูม ณ วันที่ 31 มีนาคม 2562)

กลุ่มตัวอย่าง: ประชากรที่ผู้ศึกษาได้คัดเลือกเพื่อทำแบบสอบถาม

การเลือกสุ่มกลุ่มตัวอย่าง: การกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างใช้สูตรของ Yamane (1973) ซึ่งเป็นการกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่ทราบจำนวนประชากรที่ชัดเจนคือ 1,486 คน ขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่ระดับความเชื่อมั่น 95 % และความคลาดเคลื่อนเป็น 5% ดังนั้นจำนวนกลุ่มตัวอย่างที่ทำการศึกษาเท่ากับ 315 คน โดยผู้วิจัยใช้การสุ่มตัวอย่างที่ไม่ใช้ความน่าจะเป็น (Nonprobability Sampling) เป็นการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญพบ (Accidental Sampling) เพื่อให้ได้จำนวนของกลุ่มประชากรตามที่ต้องการ ไม่มีการเฉพาะเจาะจง และเป็นกลุ่มตัวอย่างที่มีลักษณะสอดคล้องตามที่ผู้วิจัยได้กำหนดไว้ (ศิริชัย กาญจนวาสี และคณะ, 2558)

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้คือ แบบสอบถามแบบปลายปิด ที่ทางผู้ศึกษาได้พัฒนามาจากแนวคิดและทฤษฎีของการทบทวนวรรณกรรมหรืองานวิจัยที่ผ่านมา มีรายละเอียดคือ ส่วนที่ 1 แบบสอบถามคุณลักษณะส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ส่วนที่ 2 แบบสอบถามด้านศักยภาพความพร้อมของชุมชน และส่วนที่ 3 แบบสอบถามด้านการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน (อุมาพร บุญเพชรแก้ว และอิสระพงษ์ พลธานี, 2562) ซึ่งแต่ละข้อคำถามคือตัวชี้วัด และสามารถวัดวัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ โดยมีเกณฑ์การให้คะแนนคำตอบจำนวน 5 ระดับคือ 1 หมายถึง ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง 2 หมายถึง ไม่เห็นด้วย 3 หมายถึง เห็นเป็นกลาง 4 หมายถึง เห็นด้วย 5 หมายถึง เห็นด้วยอย่างยิ่ง

ผลการวิจัย

ตารางที่ 1 จำนวนและร้อยละของข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามเพศ อายุ ระดับการศึกษา และ อาชีพ

ข้อมูลส่วนบุคคล	จำนวน	ร้อยละ
เพศ		
ชาย	134	42.50
หญิง	181	57.50
รวม	315	100.00
อายุ		
18-25 ปี	73	23.20
26-37 ปี	74	23.50
38-53 ปี	101	32.10
54-60 ปี	52	16.50
60 ปีขึ้นไป	15	4.80
รวม	315	100
ระดับการศึกษา		
ประถมศึกษา	85	27.00
มัธยมศึกษาตอนต้น	59	18.70
มัธยมศึกษาตอนปลาย	79	25.10
ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง	43	13.70
ปริญญาตรี	40	12.70
สูงกว่าปริญญาตรีขึ้นไป	9	2.90
รวม	315	100
อาชีพ		
เกษตรกร	87	27.60
ข้าราชการ	13	4.10
พนักงานรัฐวิสาหกิจ	6	1.90
พนักงานบริษัทเอกชน	95	30.20
ประกอบธุรกิจหรือค้าขาย	31	9.80
รับจ้างทั่วไป	51	16.20
อื่น ๆ	32	10.20
รวม	315	100

จากตาราง 1 กลุ่มตัวอย่างจำนวน 315 คน พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง และเพศชายตามลำดับ

อายุ พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 38-53 ปี เรียงตามลำดับรองลงมาคือ มีอายุระหว่าง 26-37 ปี อายุระหว่าง 18-25 ปี อายุระหว่าง 54-60 ปี และอายุมากกว่า 60 ปี ตามลำดับ

ระดับการศึกษา พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีระดับการศึกษาประถมศึกษา เรียงตามลำดับรองลงมาคือ ระดับการศึกษามัธยมศึกษาตอนปลาย ระดับการศึกษามัธยมศึกษาตอนต้น ระดับการศึกษาประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง ระดับการศึกษาปริญญาตรี และระดับการศึกษาสูงกว่าปริญญาตรี ตามลำดับ

อาชีพ พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ประกอบอาชีพพนักงานบริษัทเอกชน เรียงตามลำดับรองลงมาคือ ประกอบอาชีพเกษตรกร ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป ประกอบอาชีพอื่น ๆ ประกอบอาชีพประกอบธุรกิจหรือค้าขาย ประกอบอาชีพรับราชการ และประกอบอาชีพพนักงานรัฐวิสาหกิจ ตามลำดับ

ตารางที่ 2 ระดับความความคิดเห็นศักยภาพความพร้อมของชุมชน รายด้าน

ด้าน	\bar{x}	SD	ระดับความคิดเห็น	อันดับ
1. ศักยภาพความพร้อมของคนในชุมชน	4.22	0.430	มากที่สุด	2
2. ศักยภาพความพร้อมของพื้นที่	4.28	0.401	มากที่สุด	1

จากตารางที่ 2 พบว่า ศักยภาพความพร้อมของพื้นที่ มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุด รองลงมา คือ ศักยภาพความพร้อมของคนในชุมชน

ตารางที่ 3 ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน รายด้าน

ด้าน	\bar{x}	SD	ระดับความคิดเห็น	อันดับ
1. ทิศนคติ ความรู้และความเข้าใจ	4.27	0.389	มากที่สุด	1
2. ผลประโยชน์ตอบแทน	4.25	0.451	มากที่สุด	3
3. ความต้องการแก้ไขปัญหาและการพัฒนา	4.21	0.471	มากที่สุด	4
4. การได้รับการสนับสนุนและโอกาสในการเข้าร่วม	4.26	0.499	มากที่สุด	2

จากตารางที่ 3 พบว่า ความคิดเห็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนอยู่ในระดับมากที่สุดทุกด้าน โดยเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยได้ดังนี้ ด้านทัศนคติ ความรู้และความเข้าใจ รองลงมาคือ ด้านการได้รับการสนับสนุนและโอกาสในการเข้าร่วม ด้านผลประโยชน์ตอบแทน และด้านความต้องการแก้ไขปัญหาและการพัฒนา ตามลำดับ

สรุปผลการศึกษา

จากการศึกษาในครั้งนี้สามารถสรุปผลได้ตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัย และการแสดงผลของระดับความคิดเห็นของข้อที่คนในชุมชนบ้านสระวัง อำเภอเมืองลพบุรี จังหวัดลพบุรี มีความคิดเห็นด้วยมากที่สุดหรือให้ความสำคัญมากที่สุดในแต่ละด้านการมีส่วนร่วม รวมถึงการแสดงผลเกี่ยวกับศักยภาพความพร้อมของชุมชนในข้อที่มีความพร้อมมากที่สุดของแต่ละด้านศักยภาพ ดังนี้

วัตถุประสงค์ของการศึกษา ข้อที่ 1 เพื่อศึกษาระดับความคิดเห็นของด้านศักยภาพความพร้อมในชุมชนต่อการพัฒนาชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร ของชุมชนบ้านสระวัง อำเภอเมืองลพบุรี จังหวัดลพบุรี สรุปได้ ดังนี้

1) ศักยภาพความพร้อมของชุมชนทั้งศักยภาพของคนในชุมชน และศักยภาพของพื้นที่ในชุมชน อยู่ในระดับมากที่สุด แต่เมื่อพิจารณาเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยพบว่า ศักยภาพความพร้อมของพื้นที่มีมากกว่าศักยภาพความพร้อมของคนในชุมชน

2) ศักยภาพของพื้นที่ ข้อที่มีระดับความคิดเห็นมากที่สุด คือ ชุมชนสามารถเข้าถึงได้ง่าย มีเส้นทางคมนาคมขนส่งที่สะดวก และข้อที่มีระดับความคิดเห็นน้อยที่สุด คือ ในชุมชนมีแหล่งน้ำทางธรรมชาติเพียงพอต่อการทำเกษตร ซึ่งเห็นว่าแหล่งน้ำในชุมชนไม่เพียงพอต่อการทำเกษตร

3) ศักยภาพของคนในชุมชน ข้อที่มีระดับความคิดเห็นมากที่สุด คือ ทักษะและความสำเร็จด้านเกษตรของคนในชุมชนสามารถเป็นต้นทุนพัฒนาต่อยอดสู่การเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร และข้อที่มีระดับความคิดเห็นน้อยที่สุด คือ ท่านและสมาชิกในชุมชนมีความรู้ความเข้าใจต่อกระบวนการมีส่วนร่วม ซึ่งเห็นว่าสมาชิกในชุมชนยังไม่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการมีส่วนร่วมเพียงพอ

วัตถุประสงค์ของการศึกษา ข้อที่ 2 เพื่อศึกษาระดับความคิดเห็นของการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนต่อการพัฒนาชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร ของชุมชนบ้านสระวัง อำเภอเมืองลพบุรี จังหวัดลพบุรี สรุปได้ ดังนี้

1) การมีส่วนร่วมด้านที่คนในชุมชนมีระดับความคิดเห็นมากที่สุด คือ ด้านทัศนคติ ความรู้และความเข้าใจ

2) การมีส่วนร่วมด้านทัศนคติ ความรู้และความเข้าใจ ข้อที่คนในชุมชนมีระดับความคิดเห็นมากที่สุด คือ กระบวนการมีส่วนร่วมคือ การร่วมวางแผน ร่วมแสดงความคิดเห็น ร่วมลงมือปฏิบัติ ตลอดจนการร่วมกันติดตามผล และประเมินผล

3) การมีส่วนร่วมด้านผลประโยชน์ตอบแทน ข้อที่คนในชุมชนมีระดับความคิดเห็นมากที่สุด คือ ท่านมีความคาดหวังกับการยกระดับความอยู่ดีมีสุขจากการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว

4) การมีส่วนร่วมด้านความต้องการแก้ไขปัญหา และพัฒนา ข้อที่คนในชุมชนมีระดับความคิดเห็นมากที่สุด คือ เมื่อเกิดปัญหาหรือเกิดผลกระทบเชิงลบกับทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมในชุมชน ท่านเลือกที่จะร่วมแก้ไขปัญหากับผู้อื่นมากกว่าการแก้ไขด้วยตนเอง

5) การมีส่วนร่วมด้านการได้รับการสนับสนุน และโอกาสในการเข้าร่วม ข้อที่คนในชุมชนมีระดับความคิดเห็นมากที่สุด คือ การได้รับโอกาส และการสนับสนุนจากภาครัฐรวมถึงองค์กรภายนอกในการพัฒนาชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว มีส่วนสำคัญต่อการตัดสินใจเข้าร่วม

อภิปรายผลการศึกษา

จากการสรุปผลการศึกษิตตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยในแต่ละข้อ ซึ่งอภิปรายผลได้ ดังนี้

ศักยภาพความพร้อมของชุมชนบ้านสระวัง อำเภอเมืองลพบุรี จังหวัดลพบุรี ที่ได้ศึกษา พบว่า มีด้านศักยภาพความพร้อมของพื้นที่มากกว่าด้านศักยภาพความพร้อมของคนในชุมชน โดยด้านศักยภาพความพร้อมของพื้นที่ข้อที่มีความพร้อมมากที่สุด คือ ชุมชนสามารถเข้าถึงง่าย และมีเส้นทางคมนาคมขนส่งที่สะดวก ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของกฤติมา อินทะกุล และณัฐพร ตั้งเจริญชัย (2563) ที่พบว่า ศักยภาพของชุมชนที่สามารถให้บริการแก่นักท่องเที่ยวในแต่ละด้านนั้น ด้านที่ชุมชนมีความพร้อม คือ ด้านสาธารณูปโภคพื้นฐาน ได้แก่ ถนนหนทาง ไฟฟ้า ประปา สถานที่จอดรถ และเรื่องความปลอดภัย โดยข้อที่มีความพร้อมน้อยที่สุด คือ แหล่งน้ำในชุมชนที่ไม่เพียงพอต่อการทำเกษตร ซึ่งเป็นผลการวิจัยที่สอดคล้องกับผลการวิจัยของการศึกษิตสถานการณ์การดำรงอยู่ รวมถึงอุปสรรค และปัญหา ของชาวนาไทยในพื้นที่จังหวัดลพบุรี โดยได้ศึกษาข้อมูลจากเจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอ และตัวแทนชาวนาในพื้นที่ของสุพัตรา โอทาศรี (2556) พบว่า จำนวนชาวนามีจำนวนลดลงจากเดิม เพราะขาดแหล่งน้ำที่ใช้ในการเพาะปลูก โดยต้องรอน้ำฝนเพียงอย่างเดียวจึงหันไปทำไร่อ้อย เพราะมีราคาดีกว่ารวมถึงให้ผลตอบแทนที่สูงขึ้น ส่วนด้านศักยภาพความพร้อมของคนในชุมชนข้อที่มีความพร้อมมากที่สุด คือ ทักษะ และความสำเร็จด้านเกษตรของคนในชุมชนสามารถเป็นต้นทุนในการพัฒนาต่อยอดสู่การเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร สอดคล้องกับผลการวิจัยของชัยณรงค์ ศรีรักษ์ และปัทมาพร สุขใจ (2563) ซึ่งได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวชุมชนโดยกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของชุมชน ผลการวิจัยพบว่า ชุมชนมีศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวระดับสูงรวมถึงการมีภูมิปัญญาด้านการเกษตร และการทำนาของคนในชุมชนซึ่งเหมาะแก่การพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเกษตรตลอดจนการต่อยอดจนก่อให้เกิดเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวที่หลากหลายรูปแบบ และในส่วนศักยภาพความพร้อมของคนในชุมชนข้อที่มีความพร้อมน้อยที่สุด คือ การที่สมาชิกในชุมชนยังไม่มีความรู้ และความเข้าใจต่อกระบวนการมีส่วนร่วมที่เพียงพอ ดังนั้นในชุมชนควรมีผู้นำชุมชนหรือปราชญ์ชุมชนที่เข้ามามีบทบาทในการเป็นผู้ที่ได้ศึกษาหาความรู้ คอยส่งเสริม เสริมสร้างความรู้ และความเข้าใจ ตลอดจนถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจนั้น ๆ แก่สมาชิกในชุมชน โดยใช้ความเชื่อมั่นที่สมาชิกมีต่อผู้นำหรือปราชญ์ชุมชนเข้ามาสร้าง

ความรู้ ความเข้าใจ รวมถึงสร้างความร่วมมือให้เกิดขึ้นในชุมชน และคำนึงถึงความยั่งยืนเป็นสำคัญ (อรพิน ปิยะสกุล เกียรติ และคณะ, 2561)

ระดับความความคิดเห็นของการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน พบว่า การมีส่วนร่วมด้านที่คนในชุมชนเห็นด้วยมากที่สุด คือ ด้านทัศนคติ ความรู้ และความเข้าใจ โดยในด้านดังกล่าวนี้พบข้อที่คนในชุมชนเห็นด้วยมากที่สุด คือ กระบวนการมีส่วนร่วม คือ การร่วมวางแผน ร่วมแสดงความคิดเห็น ร่วมลงมือปฏิบัติ ตลอดจนการร่วมกันติดตามผล และประเมินผล ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของกานต์มณี ไวยครุฑ (2562) ที่ได้ศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน พบว่า กระบวนการมีส่วนร่วมที่ทำให้ชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ดีขึ้นประกอบด้วย การศึกษาชุมชน การวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูลร่วมกันของคนในชุมชน การจัดทำแผนการพัฒนาชุมชน นำแผนสู่การปฏิบัติด้วยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน และการติดตามประเมินผล ถัดมาคือการมีส่วนร่วมด้านผลประโยชน์ตอบแทน พบว่า ข้อที่คนในชุมชนมีความเห็นด้วยมากที่สุด คือ คนในชุมชนมีความคาดหวังกับการยกระดับความอยู่ดีมีสุขจากการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งชี้ให้เห็นว่าคนในชุมชนพร้อมที่จะเข้ามามีส่วนร่วม รวมถึงการคาดหวังถึงผลประโยชน์ที่จะได้รับเพื่อมายกระดับคุณภาพชีวิต ซึ่งมีความสอดคล้องกับผลการวิจัยของกฤติมา อินทะกุล และณัฐพร ตั้งเจริญชัย (2563) ที่ได้ศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับศักยภาพของชุมชนเพื่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม พบว่า คนในชุมชนได้แสดงความคิดเห็นในทิศทางเดียวกัน คือ เรื่องของประโยชน์ที่ชุมชนจะได้รับจากการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม คือ ชุมชนจะเกิดการพัฒนาไปในทิศทางที่ดีขึ้น และที่สำคัญเป็นการสร้างงานสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน นอกจากนี้ในเรื่องผลประโยชน์ที่คนในชุมชนคาดหวังที่จะเกิดขึ้นกับตนเองแล้ว ยังพบการมีส่วนร่วมด้านความต้องการแก้ไขปัญหา และพัฒนา ที่พบว่าข้อที่มีความเห็นด้วยมากที่สุด คือ เมื่อเกิดปัญหาหรือเกิดผลกระทบเชิงลบกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชน คนในชุมชนเลือกที่จะเข้ามาร่วมกันแก้ไขปัญหากับผู้อื่น ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของปาริฉัตร สิงห์ศักดิ์ตระกูล และพัชรินทร์ เสริมการดี (2563) ที่พบว่า คนในชุมชนมีการจัดตั้งกลุ่มเพื่อบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์โดยชุมชนเอง ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ สร้างความตระหนักในการอนุรักษ์ ปกป้อง พิทักษ์ และรักษาทรัพยากรทางธรรมชาติในชุมชน และการมีส่วนร่วมด้านสุดท้ายที่ค่อนข้างสำคัญ และนำไปสู่การเกิดกระบวนการมีส่วนร่วม คือ ด้านการได้รับการสนับสนุน และโอกาสในการเข้าร่วม ซึ่งพบข้อที่มีความเห็นด้วยมากที่สุด คือ การที่คนในชุมชนได้รับโอกาส และการสนับสนุนจากภาครัฐ รวมถึงองค์กรภายนอกในการพัฒนาชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีส่วนสำคัญต่อการตัดสินใจเข้าร่วม สอดคล้องกับผลการศึกษาของกฤติมา อินทะกุล และณัฐพร ตั้งเจริญชัย (2563) ที่พบว่า ชุมชนย่อมต้องได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานในพื้นที่เพื่อให้เกิดการผลักดันที่มีประสิทธิภาพ มีหน่วยงานเข้ามาให้การสนับสนุน และจัดกิจกรรมส่งเสริมด้านการท่องเที่ยวชุมชน เพื่อส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาศักยภาพของชุมชนให้มีความต่อเนื่อง และสามารถเป็นชุมชนการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ระดับความคิดเห็นที่ค้นพบจากงานวิจัย ถือว่าเป็นความคิดเห็นที่มาจากคนในชุมชนหรือผู้ที่ได้ชื่อว่าเป็นเจ้าของทรัพยากรในท้องถิ่นที่แท้จริง ดังนั้น สามารถนำข้อมูลไปต่อยอดพัฒนาชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว รวมถึงนำไปใช้กับพื้นที่อื่น ๆ ที่มีบริบทสังคมที่คล้ายคลึงกันได้

2. ในการวิจัยครั้งต่อไปสำหรับพื้นที่นี้ ควรศึกษาวิจัยเพิ่มเติมในเรื่องของกระบวนการวิจัยที่เป็นเชิงคุณภาพ เพื่อทราบถึงข้อมูล และข้อคิดเห็นของคนในชุมชนในเชิงลึก ตลอดจนการเข้าร่วมพูดคุยกับผู้นำชุมชนเพื่อดึงดูดให้คนในชุมชนเกิดความสนใจ และให้ความร่วมมือกับการทำวิจัยมากขึ้น

3. ในการวิจัยครั้งต่อไป ควรมีการเสนอแนวทางให้แก่ชุมชนเพิ่มเติมเพื่อให้ชุมชนสามารถนำแนวทางนั้น ๆ ไปปรับใช้ และพัฒนาชุมชนต่อไปได้

ข้อเสนอแนะที่ได้จากงานวิจัย

1. จากการศึกษาระดับความคิดเห็นของด้านศักยภาพความพร้อมในชุมชนต่อการพัฒนาชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร ของชุมชนบ้านสระวัง อำเภอเมืองลพบุรี จังหวัดลพบุรี ที่พบว่า ศักยภาพความพร้อมของพื้นที่มีมากกว่าศักยภาพความพร้อมของคนในชุมชน ดังนั้นชุมชนควรมีการตั้งบุคคลที่คนในชุมชนมีความเห็นพ้องว่าสามารถเข้ามาเป็นผู้นำหรือแกนนำในการพัฒนาชุมชน รวมถึงเป็นบุคคลที่มีความน่าเชื่อถือของคนในชุมชน ที่นอกเหนือจากผู้นำท้องถิ่นอย่างผู้ใหญ่บ้านหรือกำนัน ทั้งยังเข้ามาทำหน้าที่เป็นตัวแทนของคนในชุมชนในการติดต่อประสานงานกับภาคส่วนอื่น ๆ ในการเข้ามาแลกเปลี่ยนองค์ความรู้หรือเข้ามาอบรมให้ความรู้แก่คนในชุมชน เพื่อเสริมสร้างศักยภาพความพร้อมให้แก่คนในชุมชนต่อไป

2. จากการศึกษาระดับความคิดเห็นของการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนต่อการพัฒนาชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร ของชุมชนบ้านสระวัง อำเภอเมืองลพบุรี จังหวัดลพบุรี ที่พบว่าคนในชุมชนมีระดับความคิดเห็น และการให้ความสำคัญของการมีส่วนร่วมในชุมชนอยู่ในระดับมาก แต่จากการศึกษาข้อมูลของชุมชน การมีส่วนร่วมในชุมชนยังไม่เกิดขึ้นโดยสามารถเห็นได้ชัดเจนหรือเป็นที่ประจักษ์โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่สามารถพัฒนาต่อยอดมาจากฐานทรัพยากร และความพร้อมทางการเกษตรของชุมชน ดังนั้นคนในชุมชนควรได้รับองค์ความรู้ใหม่ ๆ โดยเฉพาะในเรื่องของการพัฒนาต่อยอดจากฐานทรัพยากรที่ชุมชนมีอยู่ให้เกิดมูลค่าเพิ่ม ซึ่งต้องอาศัยความร่วมมือจากทางภาครัฐหรือภาคการศึกษาที่เข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน

เอกสารอ้างอิง

- กนกกานต์ แก้วนุช. (2564). *การจัดการการท่องเที่ยวและการพัฒนาชุมชนการท่องเที่ยวภายใต้พลวัตโลก*.
สมุทรสาคร: พิมพ์ดี.
- กานต์มณี ไวยครุฑ. (2562). กระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของชุมชนบ้านคลองอาราง ตำบลบ้าน
แก้ง อำเภอเมืองสระแก้ว. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ วไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์*,
14(3), 187-195.
- การท่องเที่ยวโดยชุมชนวิถีไทยเก๋ไก๋อย่างยั่งยืน. (23 กรกฎาคม 2561). *TAT Review จุลสารวิชาการ*
การท่องเที่ยว, 4(3).
- กฤติมา อินทะกุล และณัฐพร ตั้งเจริญชัย. (2563). การศึกษาศักยภาพของชุมชนเพื่อการจัดการท่องเที่ยวเชิง
วัฒนธรรม กรณีศึกษา ตำบลวังทอง อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก. *วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง*,
9(3), 53-70.
- กุลจิรา เสาวลักษณ์จินดา. (2555). *การมีส่วนร่วมของชุมชนต่อการจัดการแหล่งท่องเที่ยว กรณีศึกษา อำเภอ*
อินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี. (สารนิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี,
คณะบริหารธุรกิจ.
- ชนิจฐา ชัยบิล และคณะ. (2563). ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการส่งเสริมการท่องเที่ยว
ชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถีในเขตอำเภอนาทม จังหวัดนครพนม. *วารสารบัณฑิตศึกษา*
มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร, 17(79), 158-170.
- จุฑามาศ มีชัย. (2557). การพัฒนาพื้นที่เกษตรไปสู่แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร กรณีศึกษา พื้นที่เกษตรตำบล
ตะพง อำเภอเมือง จังหวัดระยอง. *วารสารการเมือง การบริหาร และกฎหมาย*, 6(3), 427-440.
- ชนิษฐา ใจเป็ง. (2563). แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนเชิงสร้างสรรค์โดยใช้ทุนทางสังคม:
กรณีศึกษา ชุมชนนครชุม จังหวัดกำแพงเพชร. *วารสารมหาวิทยาลัยพายัพ*, 30(1), 26-37.
- ชัยณรงค์ ศรีรักษ์ และปัทมาพร สุขใจ. (2563). การพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวชุมชนโดยกระบวนการเรียนรู้
แบบมีส่วนร่วมของชุมชน กรณีศึกษา ชุมชนบ้านท่าคอย อำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี.
วารสารสักทอง วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ (สทมส.), 26(1), 11-22.
- ชยาภา ทยาธิ. (2558). *การจัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตรกับถนนสายดอกไม้ กรณีศึกษา ทุ่งทานตะวันเขาจีน*
แล ตำบลนิคมสร้างตนเอง อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี. (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). คณะศิลปศาสตร์
มหาวิทยาลัยศิลปากร, นครปฐม.

- ณัฐพัชร์ มณีโรจน์. (2560). การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน. *วารสารวิชาการการท่องเที่ยวไทยนานาชาติ*, 13(2), 25-46.
- เทศบาลตำบลโคกตูม. (2564). *ข้อมูลพื้นฐานเทศบาลโคกตูม*. สืบค้นเมื่อ 11 มิถุนายน 2564.
- ปาริฉัตร สิงห์ศักดิ์ตระกูล และพัชรินทร์ เสริมการดี. (2563). การศึกษาศักยภาพและแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ของชุมชนบ้านทุ่งมะปราง อำเภอกวนโดน และบ้านโตนป่าหนัน อำเภอกวนกาหลง จังหวัดสตูล. *วารสารสุทธิปริทัศน์*, 27(83), 97-112.
- เพชรอำไพ มงคลจิระเดช สุภรานันท์ ดลโสภณ สุชาติ กิจเกิดแสง และพิทักษ์ ศิริวงศ์. (2557). กระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน ในแผนฟื้นฟูอนุรักษ์ป่าต้นน้ำลำธารและป่าชุมชนเขื่อนศรีนครินทร์ การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย. *วารสารวิชาการ Veridian E-Journal มหาวิทยาลัยศิลปากร(มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์และศิลปะ)*, 7(1), 586-598.
- วีรพล น้อยคล้าย และพะยอม ธรรมบุตร. (2563). ศักยภาพการท่องเที่ยว และแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบบูรณาการอย่างยั่งยืนในจังหวัดลพบุรี. *วารสารวิทยาการจัดการปริทัศน์*, 22(2), 109-120.
- ศรัญญา ศรีทอง. (2559). *การพัฒนารูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรโดยชุมชน*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). คณะวิทยาศาสตร์การกีฬา. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพมหานคร.
- ศิริชัย กาญจนวาสี และคณะ. (2558). *การเลือกใช้สถิติที่เหมาะสมสำหรับกรวิจัย*. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุรีย์ จันทร์โมลี, วิราสิริ วีสิริสิริ, ทิพย์สุนช์ ศรีลาธรรม, และศิริวรรณ วิเศษแก้ว. (2561). การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมการท่องเที่ยวเชิงเกษตรสุขภาพ อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี. *วารสารกรมการแพทย์*, 43(6), 126-130.
- สุพัตรา โอทาศรี. (2556). การดำรงอยู่ของอาชีพชาวนาไทย : กรณีศึกษาชาวนาไทย จังหวัดลพบุรี. *วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย*, 8(25), 34-43.
- อุมาพร บุญเพชรแก้ว และอิสระพงษ์ พลธานี. (2562). การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศศูนย์ศึกษาเรียนรู้ระบบนิเวศ ป่าชายเลนสิรินาถราชินี อำเภอบางบาลบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์. *วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร*, 39(5), 175-193.
- อรพิน ปิยะสกุลเกียรติ และคณะ. (2561). บทบาทของปราชญ์ชาวบ้านในการจัดการตนเองของชุมชน. *วารสารมหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต*, 19(มีนาคม), 218-228.
- องค์การบริหารส่วนจังหวัดลพบุรี. (2564). *ศูนย์ข้อมูลองค์การบริหารส่วนจังหวัดลพบุรี*. สืบค้นคืนจาก: ศูนย์ข้อมูลองค์การบริหารส่วนจังหวัดลพบุรี.

Yamane, T. (1973). *Statistics: An Introductory Analysis*. Third edition. New York, Harper and Row Publication.